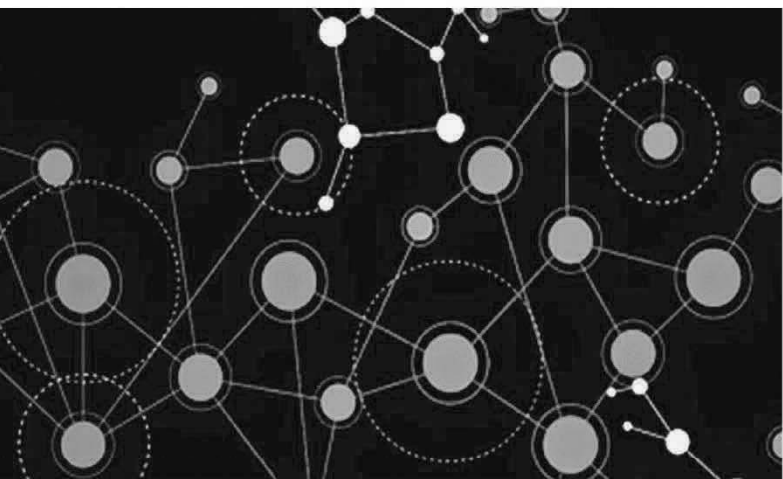
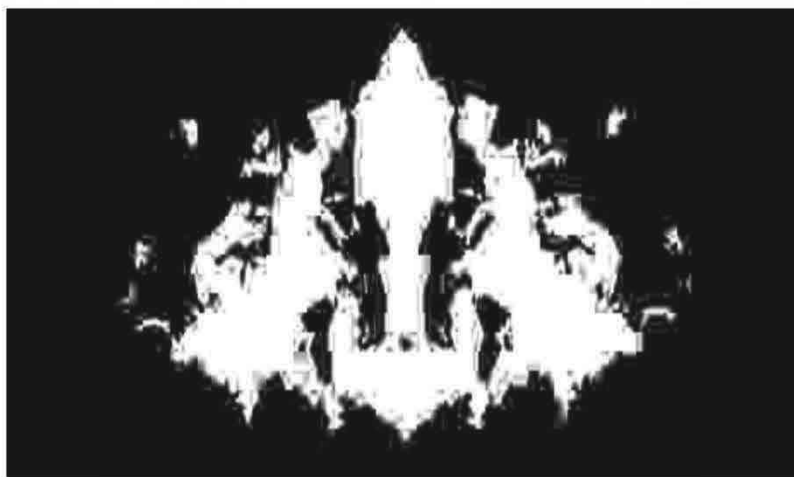
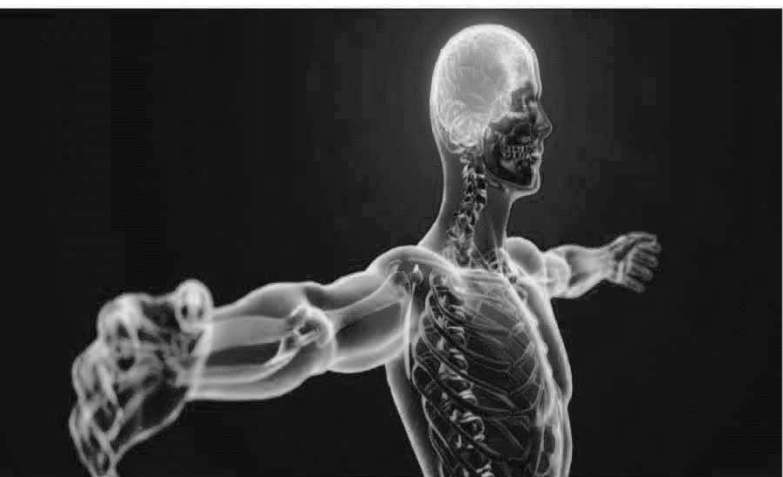
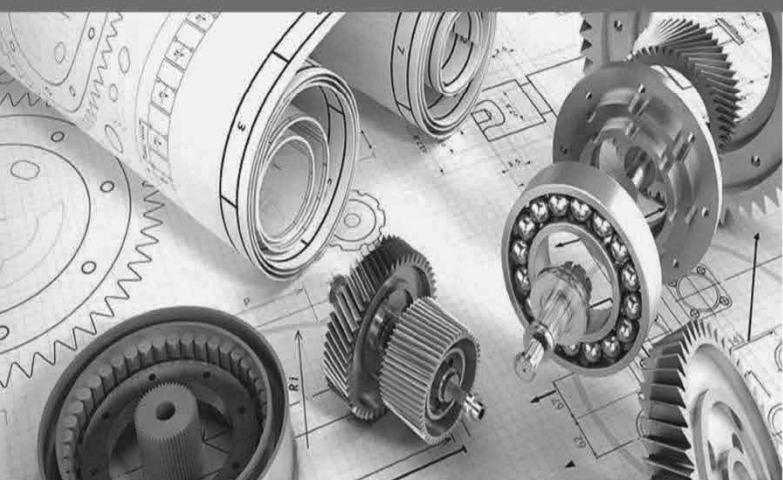

TAVASZI SZÉL 2017 / SPRING WIND 2017

Tanulmánykötet

Doktoranduszok Országos Szövetsége
Association of Hungarian PhD and DLA Students

III.

TAVASZI SZÉL

SPRING WIND

Szerkesztette:
Dr. Keresztes Gábor

Doktoranduszok Országos Szövetsége
Budapest
2017

Tavaszi Szél – Spring Wind 2017

III. kötet

Lektorálták:

Dr. Bajmócy Péter	Dr. Mikó-Baráth Eszter
Dr. Baranyai Edina	Dr. Mojzes Ákos
Dr. Boros János	Dr. Nagy Katalin
Dr. Dobák Miklós	Dr. Papp Klára
Dr. Domokos Mária	Dr. Pogány Ágnes
Dr. Fejérdy Gergely	Dr. Rozsnyai József
Dr. Feketéné Szabó Éva	Dr. Scholz Anna
Dr. Györkös Attila	Dr. Steiger Kornél
Dr. habil. Bertalan Péter Tamás	Dr. Szabó Zoltán
Dr. habil. Tóth Sándor	Dr. Szilágyi Zsolt
Dr. habil. Hornyák Árpád	Dr. Szirbik Sándor
Dr. habil. Kulcsár Valéria	Dr. Teperics Károly
Dr. habil. Lazányi Kornélia	Dr. Tóvári Judit
Dr. Hegedűs Gábor	Dr. Trohák Attila
Dr. Insperger Tamás	Dr. Vad János
Dr. Jámbori Szilvia	Dr. Verók Attila
Dr. Józsa Krisztián	Dr. Zsoldos Gabriella
Dr. Kamondi László	Ifj. Dr. Bertényi Iván
Dr. Kosztyánné Dr. Mátrai Rita	Megyeriné dr. Runyó Anna
Dr. Kotschy Andrásné	Prof. Dr. Juraj Bukoveczky
Dr. Kun Ágota	Prof. Dr. Kamp Salamon
Dr. Lőkös László	Prof. Dr. Kovách Imre
Dr. M. Császár Zsuzsa	Prof. Dr. Lakatos Lajos
Dr. Makkai Béla	Prof. Dr. Mándrik Iván
Dr. Maróczy Katalin	Prof. Dr. Mika János

ISBN: 978-615-5586-18-7

DOI: 10.23715/TSZ.2017.3

Felelős kiadó: Doktoranduszok Országos Szövetsége

Megjelent: 2017-ben

Minden jog fenntartva.

TAVASZI SZÉL
SPRING WIND

III. KÖTET

Műszaki tudomány

Művészet és művészettudomány

Orvos- és egészségtudomány

Pszichológia- és neveléstudomány

Sporttudomány

Szociológia- és multidiszciplináris társadalomtudomány

Történelem- és politikatudomány

A TÁRSADALMI FELELŐSSÉGVÁLLALÁS MEGJELENÉSE AZ OKTATÁSBAN

Farkasné Ökrös Marianna

*Eszterházy Károly Egyetem Neveléstudományi Doktori Iskola,
Környezetpedagógia modul, tanugyelo@gmail.com*

Absztrakt

Napjainkban is heves viták tárgyát képezi az oktatás mai, háromszintű tartalmi szabályozó rendszerének legfelső fokát jelentő Nemzeti alaptanterv. A szakmai és társadalmi viták jellemzően a közműveltségi tartalmak, illetve a tanítási időkeretek tantárgyak közötti felosztása körül forognak. Az UNESCO álláspontja szerint a fenntarthatóságra nevelésnek nem szabad elsikkadnia az iskolai tantervbe való bekerülésért vívott harcban, annak tudományágakon átívelő paradigmának kell lennie. A Nemzeti alaptanterv (NAT) koncepciója is ez.

A NAT-ban a fenntarthatóság, a környezeti és a globális felelősségvállalásra nevelés kapcsán is megfogalmazódik az interdiszciplináris jelleg, így a releváns tartalmak és a módszerek gyakorlatilag minden műveltségi területen megjelennek.

2015-ben a New York-i Fenntartható Fejlődési Csúcson fogadták el az új globális fenntartható fejlődési keretrendszert (The 2030 Agenda for Sustainable Development), amely a szegénység felszámolását és ezzel összekötve a fenntarthatóság környezeti, társadalmi és gazdasági dimenzióit, a fenntartható jövő felépítését tűzte ki célul, 2030-ig. Ezek az ún. fenntartható fejlődési célok (FFC), melyekhez többek között a környezeti fenntarthatóság, az emberi jólét, a méltányosság és a globális felelősségvállalás értékek társíthatók.

A társadalmi felelősségvállalást rendszerint egy a társadalomra és a környezetre gyakorolt magatartásként, illetve annak hatásaként értelmezzük. Ez az eredendően gazdasági fogalom, napjainkban már tágabb értelemben is használatos. Ezek alapján nem csak a gazdálkodó szervezetekre értelmezzük, hanem többek között beszélhetünk az állam, az oktatási intézmények, közösségek, családok, háztartások és egyének társadalmi felelősségvállalásáról (CSR) is. A környezeti problémák a CSR belső és külső dimenziói között is hangsúlyosan szerepelnek.

Tanulmányomban a társadalmi felelősségvállalás környezeti dimenzióinak oktatásban történő megjelenését kívánom feltárni, egyfelől forrásfeldolgozásokkal, másrészt a saját tanári gyakorlatomból eredő tapasztalatokra támaszkodva.

Kulcsszavak: társadalmi felelősségvállalás, CSR, fenntarthatóság, környezeti nevelés

1. Bevezetés

Az utóbbi évek oktatáspolitikai törekvései nyomán alakult ki a mai háromszintű tartalmi szabályozó rendszer, melynek legfelső szinten deklarált része a Nemzeti Alaptanterv (NAT), ami a 2013/2014-es tanévtől kezdődően került bevezetésre. A második szintet az ezzel kompatibilis Kerettantervek jelentik, amik a NAT közműveltségi tartalmait, fejlesztési és kompetencia területeit az oktatás típusainak és évfolyamainak megfelelő módon tantárgyakra, illetve modulokra bontják. A Kerettantervek meghatározó elemei azok a konkrét tantárgyakhoz köthető fogalmak (kapcsolódási pontok), amelyek az integrált szemlélet (külső tantárgyi koncentráció) megvalósításának alapját képezik, és amelyek a tantárgyakon átívelő környezeti neveléshez is támpontul szolgálnak, szolgálhatnak. Ez az interdiszciplináris jelleg kap hangsúlyt az UNESCO kiadványában is: "A fenntarthatóságra nevelés nem a kiegészítő tudományágak egy újabb formáját jelenti, amely elsikkad az alap-és középfokú iskolai

tantervbe való bekerülésért vívott harcban. A fenntarthatóságra nevelés egy olyan, a tudományágakon átívelő paradigma, amely irányítja és átalakítja a központi, a másodlagos és a kiegészítő tudományágakat, hogy valamennyi hozzájárulhasson egy fenntarthatóbb jövő megteremtéséhez.” [1]

2. Fenntarthatóság, fenntartható fejlődés

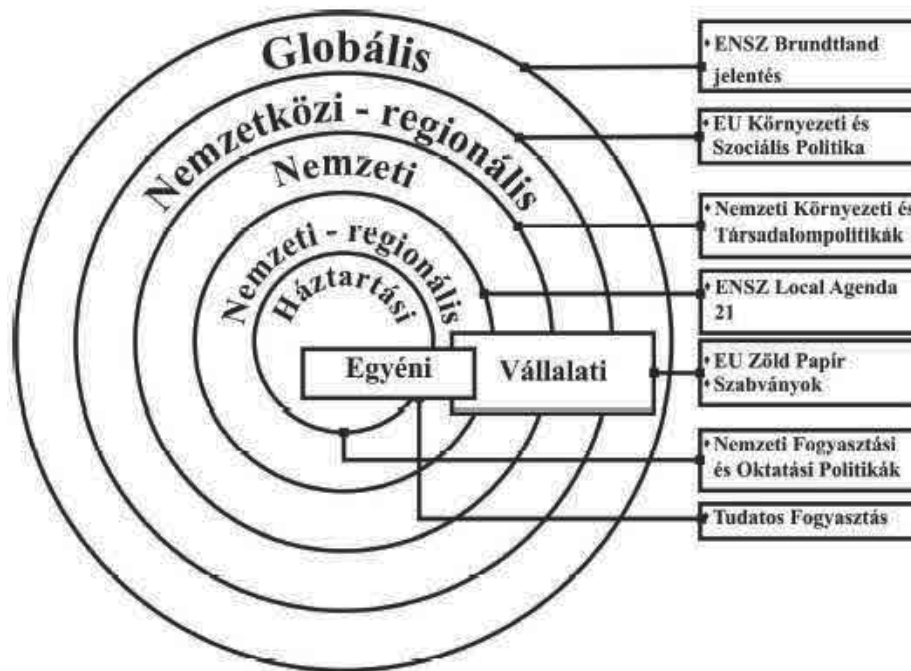
A nyolcvanas években kezdi el használni a nemzetközi szakirodalom a „fenntarthatóság”, „fenntartható fejlődés”, „környezettudatosság”, illetve a „fenntarthatóság pedagógiája” kifejezéseket, amelyek a magyar szóhasználatban eredetileg, mint a környezeti nevelés szinonimái honosodtak meg, jelentős zavart okozva az értelmezésben mind a mai napig, amikor már e fogalmakat inkább tágabban, a gazdaság és a társadalom fenntarthatóságát is beleértve szemléljük és használjuk [3].

1983-ban az ENSZ Közgyűlés határozata alapján kezdte meg a munkáját az ENSZ Környezet és Fejlődés Világbizottsága, amit Brundtland norvég miniszterelnök vezető. A Bizottság 1987-ben „Közös jövőnk” címmel kiadott jelentése szerint a fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen szükségleteit, anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő nemzedékek esélyét arra, hogy ők is kielégíthessék szükségleteiket. [2]

A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia a következőket írja: „Az ökológia megfigyelései szerint az élő rendszerek változása csak addig lehet „fejlődés”, ameddig a rendszer teljesítményének növekedése úgy megy végbe, hogy a rendszer megújulásához szükséges erőforrások a növekedéssel legalább arányos mértékben állnak rendelkezésre. A gazdasági rendszerek törvényszerűségei pedig azt sugallják, hogy az igények sosem elégíthetők ki maradéktalanul, mert az emberi vágyak teljesíthetősége mindig az erőforrások korlátosságába, szűkösségébe ütközik. Fenntarthatóságon az előbbieket alapján azt értjük, hogy az egyéni jó élet és a közjó biztosításának feltételeit az adott időpillanatban a saját jólétét megteremtő generáció nem éli fel, nem meríti ki erőforrásait, hanem megfelelő mennyiségben és minőségben a következő generációk számára is megőrzi, bővíti azokat. A még meg sem születettek, vagyis a szavazati joggal még nem rendelkezők érdekeit úgy lehet megvédeni, hogy a most élők értékrendi, alkotmányos vagy más intézményi korlátokat állítanak önmögük mozgásszabadságuk elé. Tisztázzák azokat a határokat, amelyeken túl bizonyos lépéseket nem tesznek, nem tehetnek meg, és hogy a kísértésnek ellen tudjanak állni, előre akadályokat gördítenek maguk elé. Bár a fenntartható fejlődéssel kapcsolatban leginkább az annak megvalósításához hozzájáruló technológiákat szokás kiemelni (megújuló energiaforrások, újrahasznosítás, stb.), a fenntartható társadalom kialakulása mégis ennél szélesebb körű, elsősorban kulturális probléma. Az alapkérdés az, miként képes az adott emberi közösség folytonosan és eredményesen alkalmazkodni az állandóan változó (gazdasági, társadalmi-humán, természeti, táji és épített) környezetéhez, illetve miként képes belátni önmögének igényei korlátozásának szükségességét. A fenntarthatóság tehát új viszonyrendszer az emberek, a társadalmak és a természeti környezet között, ahol az emberi cselekvéseket az érték követés határozza meg.” [3]

Ransburg, B. szerint „A fenntartható fejlődés háromdimenziós modellje szerint a fejlődés akkor tekinthető fenntarthatónak ha környezeti, gazdasági és szociális értelemben is az. A gazdasági dimenzió olyan üzleti fejlődést jelent, mely hosszú távon fenntartható, vagyis pénzügyi értelemben 'egészséges'. Környezeti és szociális szempontból a fejlődést akkor tekinthetjük fenntarthatónak, ha oly módon hasznosítjuk a környezeti és társadalmi erőforrásokat, hogy ezzel nem veszélyeztetjük önmagunk, vagy más, azonos erőforrást hasznosító, vagy a jövőben hasznosítani kívánó fél erőforrásigényének kielégítését.”[4]

Nagyon fontos megállapítást tesz, amikor megfogalmazza, hogy „Miután az egyének a vállalatokban munkavállalóként is szerephez jutnak, így az egyének fogyasztóként és munkavállalóként is hatással vannak a fenntarthatóság vállalati értelmezésére.” [4]

5. ábra: A fenntartható fejlődés értelmezésének hierarchikus modellje [4]

Forrás: Ransburg, B. (2011) pp. 25.

3. Társadalmi felelősségvállalás

„A fenntarthatóság ugyanis nem csak politikai és kormányzási kérdés; hanem az egyes személyeknek, családoknak, üzleti vállalkozásoknak, civil szerveződéseknek is olyan célokat, értékeket kell követniük, oly módon kell meghozni mindennapos döntéseiket és olyan kezdeményezésekbe kell belevágniuk, amelyek biztosíthatják a fenntartható társadalom elérését.” [3]

A társadalmi jóléthez elengedhetetlen a következő alapvető erőforrások védelme:

- humán (emberi) erőforrások: egészséges munkaerő, szellemi tőke, stb.
- társadalmi erőforrások: bizalom, együttműködés, szervezeti tőke
- természeti erőforrások: ásványkincsek, energiahordozók, stratégiai készletek, stb. és az általuk nyújtott ökoszisztéma- és egyéb szolgáltatások
- gazdasági erőforrások: fizikai tőke, pénztőke, technológiai tudás (szellemi alkotások, know-how), épített környezet

Magyarországon mind a négy erőforrás tekintetében kedvezőtlen folyamatok a meghatározók.

Kiss, A. szerint „A társadalmi felelősség szükségességének kiinduló pontja a társadalmi és környezeti értékek romlása, rombolása elleni fellépés. Globális világunkban ez a társadalom minden egyes tagját érinti, így a vállalatok sem bújhatnak ki a problémák megoldását szolgáló törekvések alól. A gazdasági célok előtérbe helyezése felgyorsítja a környezet károsítását és még inkább kiélezi a társadalom egyes tagjai között az erőforrások megszerzéséért folytatott harcot.”[5]

A társadalmi felelősség fogalmat sokan sokféleképpen értelmezik, annak több elfogadott definíciója is ismert. Az Európai Unió Zöld Könyvének meghatározása szerint „a vállalati társadalmi felelősség (CSR, Corporate Social Responsibility) fogalom jelentése, hogy a vállalatok önkéntesen szociális és környezeti szempontokat érvényesítenek üzleti tevékenységükben és a partnereikkel fenntartott kapcsolatokban”. [6]

Angyal, Á. [7] szerint a vállalatok társadalmi felelős magatartása a következőket jelenti:

- jog és szabálykövető eljárások (a megbízhatóság, mint etikai norma)
- etikus, a közösségi normákat is követő viselkedés (a méltányosság és a felelős magatartás elveinek érvényesítése)
- környezettisztelet, környezettudatos irányítás (az élő és élettelen természeti környezettel kapcsolatos méltányos viselkedés)
- érintettek elégedettsége
- együttműködés a társadalmi berendezkedés intézményeivel, a civil szférával
- a felelős magatartás kommunikációja (az üzleti és szélesebb közösség figyelmének a társadalmi problémák megoldására való irányítása)
- társadalmilag hasznos tevékenység („nem számlázható” tevékenység, adományozás, szponzorálás)
- felelős kormányzás
- érzékenység a társadalmi problémákra (szerepvállalás a megoldásban)

Ezeket a szerepeket csoportosíthatjuk:

- szervezeti és szervezési lépésekkel eredményesebben támogathatók
- szemléletformálással, viselkedéssel eredményesebben befolyásolhatók [7]

Mindezt azért fontos megjegyezni, mert az oktatásra a szemléletformálásban jelentős szerep hárul, legyen szó az oktatás bármely szegmenséről, akár felnőttek ilyen irányú továbbképzéséről, akár vállalati tréningről, akár a közoktatás egy-egy intézményét értjük alatta.

3.1. CSR dimenziói

A társadalmi felelősségvállalás legfontosabb dimenzióit a következőképpen csoportosíthatjuk:

1. vállalaton belüli dimenzió
  - a. humánerőforrás menedzsment
  - b. munkahelyi egészség és biztonság
  - c. változások menedzselése
  - d. környezetvédelem, öko-szemlélet („win-win”)
2. vállalaton kívüli dimenzió
  - a. helyi közösségek
  - b. üzleti partnerekkel, beszállítókkal és a fogyasztókkal való kapcsolat
  - c. emberi jogok kérdésköre
  - d. globális környezetvédelmi megfontolások (környezetszennyezés, globális klímaváltozás, fajok kihalása, világméretű szegénység, éhínség, társadalmi egyenlőtlenségek, etikai és erkölcsi dilemmák)

3.2. CSR eszközei

A társadalmi felelősségvállalás harmadik, gyakorlati dimenziója, ezen keresztül történik a stratégia megvalósítása. Doktori értekezésében az általa hivatkozott szakirodalmak alapján Szabó-Benedek A. az 1. táblázat szerint foglalja össze a lehetséges eszközöket. Közülük leginkább a fogyasztókat érintő eszközök (címkék) jelennek meg az oktatásban, például a kémia tantárgyban.

5. táblázat: CSR-eszközök [8]

CSR-eszközök	Célcsoport	Konkrét eszközök
Etikai kódexek és együttműködési megállapodások	A vállalati menedzsment tevékenységét érintő eszközök	ILO (international Labour Organization) OECD ENSZ Global Compact; Global Sullivan Principles Magyar Üzleti Tanács a Fenntartható Fejlődésért KÖVET Egyesület a Fenntartható Gazdálkodásért Hungarian Business Leaders Fórum
Menedzsmentrendszerek		Minőségi és környezeti szabványok: ISO 9001, ISO 14001, ISO 26000, EMAS Társadalmi szabványok: AA 1000, SA 8000, OHSAS 18000
Nem pénzügyi beszámolók		GRI (General Reporting Initiative) – környezetorientált EFQM (European Foundation for Quality Management) – miőségirányítási modell, díjazás FSGO (Federal Sentencing Guidelines for Organizations) – a vállalati bűnözésre való hajlam kiszűrésére szolgál
Címkék és elismerések	Fogyasztókat érintő eszközök	környezeti termékjelölők társadalmi termékjelölők
Társadalmilag felelős befektetések	Befektetőket érintő eszközök	FTSE4Good Dow Jones Sustainability Index ASPI Domini

Forrás: Szabó-Benedek, A. (2014) pp. 23.

4. A CSR és az oktatás kapcsolata

A társadalmi felelősségvállalást rendszerint egy a társadalomra, környezetre gyakorolt magatartásként, illetve annak hatásaként értelmezzük. Igaz, eredendően gazdasági fogalom, tágabb értelemben is használatos. Ezek alapján nem csak a gazdálkodó szervezetek, vállalatok, hanem többek között beszélhetünk az állam, az oktatási intézmények, közösségek, családok, háztartások és egyének társadalmi felelősségvállalásáról is.

4.1. Az intézményi társadalmi felelősségvállalás területei

A Kecskeméti Főiskola Társadalmi felelősségvállalás koncepciójában [9] egyetemlegesen is meghatározza a felsőoktatási intézmények vonatkozásában a CSR területeit, melyek többsége – megítélésem szerint -, az oktatás más (alacsonyabb) szintjeire is érvényes, azaz ott fellelhetők. Ezek, a gimnáziumokra adaptálva és saját kiegészítéseimmal ellátva, a következők:

1. Törvényi, jogszabályi kötelezettségből fakadó társadalmi felelősség:
  - megfelelés a törvényi, jogszabályi előírásoknak: köznevelési törvény és végrehajtási rendelete, kerettantervek, egyéb oktatás-nevelést szabályzó dokumentumok,
  - megfelelés a fenntartói elvárásoknak: pedagógiai program, szervezeti és működési szabályzat, éves beszámolók,
  - szabályozott működési folyamatok: pedagógiai program, helyi tanterv, tanmenetek, iskolai szabályzatok (pl. házirend),
  - a minőség iránti elkötelezettség: kompetenciamérések, pedagógusok minősítési rendszere,
  - partnerség: szülői munkaközösség, DÖK, alapítványok, testvér-iskolák,
  - átláthatóság: éves beszámolók, fenntartói, államkincstári ellenőrzések, dokumentumok (Pedagógiai Program, SZMSZ) hozzáférhetősége, tanulók és pedagógusok központi nyilvántartó rendszere (KIR),
  - nyilvánosság (weblap), kommunikáció, sajtó-kapcsolat: iskola honlapján kötelezően közzéteendő dokumentumok (Pedagógiai Program), iskolahasználók informálása, kapcsolattartás.
2. Intézményi szervezeti kultúra:
  - döntéshozó, véleményező és egyetértést gyakorló testületek működtetése: tantestület, munkaközösségek, DÖK, szülői közösség, fenntartó,
  - belső értékelési rendszerek működtetése: vezetői értékelés, intézményi és pedagógus önértékelés, önértékelési csoportok, tanulói, szülői visszajelzések,
  - minőségirányítási rendszer működtetése: intézményi minőségirányító program,
  - kockázatkezelés: külső és belső kockázati tényezők feltérképezése, elemzése és proaktív kezelése: beiskolázási tendenciák, új képzési formák beindítása, iskolaalapítás, szakindítás,
  - egyéni- és kollektív kezdeményezések támogatása: pedagógiai innovációk, közösségformálás,
  - képzés, továbbképzés, fejlesztés támogatása: pedagógusok továbbképzési kötelezettsége,
  - dolgozói karrier-tervek támogatása: továbbtanulás, további diplomák szerzése.
3. Környezeti felelősségvállalás (fenntarthatóság):
  - energia-takarékossági szempontok érvényesítése: elektronikus levelezés, iratkezelés, energiatakarékos izzók, szabályozható fűtés, hetes lekapcsolja a világítást, szelektív hulladékgyűjtés, stb.,
  - környezetkímélő megoldások alkalmazása: kevesebb nyomtatás, „selejt” papírok felhasználása pl. dolgozatnak, félmikrokémiai kísérletek, csempe kísérletek, fecskendős kísérletek (ezek kevesebb vegyszert igényelnek), háztartási anyagok használata, hulladékok újra-hasznosítása, újra-felhasználása,
  - takarékoság a papírral, a villamos energiával és a vízzel,
  - élhető, egészséges munkahelyi környezet biztosítása: dekoráció, „zöld irodák”, „zöld termék”, iskolai büfé kínálat, menza, orvosi szoba, tanári pihenő, társalgó a tanulóknak, barátságos folyosói környezet.
4. Humán erőforrások iránti felelősségvállalás:
  - dolgozói: képzés, továbbképzés, rendszeres értékelés,
  - tanulói (eredetileg: hallgatói): tanácsadás, mentorálás, tréning, differenciálás, önkéntes munka, tanulmányi kirándulás, nemzetközi mobilitás, öntevékeny csoportok támogatása, sportolási lehetőség biztosítása,
  - partneri: a korrekt tájékoztatás, együttműködés, közös projektek kezdeményezése, nyílt napok.

5. Esélyegyenlőség:
  - esélyegyenlőségi bizottságok működtetése,
  - akadálymentesítés (fizikális- és gyengén látóknak szóló),
  - sajátos nevelési igényű, beilleszkedési zavarokkal küzdő, illetve halmozottan hátrányos helyzetű tanulókkal való foglalkozás,
  - fogyatékkal élők foglalkoztatása,
  - fogyatékkal élők mentorálása,
  - antidiszkriminációs, mentesítési és előnyben részesítési elvek érvényesítése.
6. Közösségi rendezvények:
  - intézményi rendezvények,
  - családi rendezvények.
7. Nyitottság a helyi társadalom irányában:
  - nyílt napok,
  - felvételi tájékoztatók,
  - részvétel a helyi közösség életében (kulturális rendezvények, ünnepek).

4.2. A CSR dimenziók és eszközök megjelenése a NAT-ban és a Kerettantervekben

A társadalmi felelősségvállalás oktatásban való megjelenésének tanulmányozásakor nem tekinthetünk el a legfelsőbb tartalmi szabályozó dokumentum, a Nemzeti alaptanterv [10] ide vonatkozó részeinek ismertetésétől sem. Az Alaptanterv meghatározza többek között a fejlesztési területeket, a nevelési célokat, a kulcskompetenciákat, a műveltségi területek tartalmát és nem utolsósorban azoknak százalékos arányát az iskolai nevelés-oktatás különböző szakaszaiban.

A szabályozás második szintjét jelentik a kerettantervek, amelyek iskolatípusok és nevelési-oktatási szakaszok szerinti bontásban határozzák meg magát a tantárgyi rendszert, az egyes tantárgyak témaköreit, tartalmát, követelményeit, valamint a tantárgyközi tudás- és képességterületek fejlesztésének feladatait, a követelmények teljesítéséhez rendelkezésre álló kötelező, továbbá az ajánlott időkeretet, nem utolsósorban pedig kijelölik a kiemelt, illetve az egyes műveltségi területekhez rendelt fejlesztési feladatokat. A kerettantervek értékrendszere összhangban van az alaptanterv által megfogalmazott értékekkel.

A társadalmi felelősségvállalás az alábbi fejlesztési területeken jelenik meg:

- erkölcsi nevelés
- nemzeti öntudat, hazafias nevelés
- állampolgárságra, demokráciára nevelés
- az önismeret és a társas kultúra fejlesztése
- a családi életre nevelés
- a testi és lelki egészségre nevelés
- felelősségvállalás másokért, önkéntesség
- pályaorientáció
- gazdasági és pénzügyi nevelés
- médiatudatosságra nevelés
- a tanulás tanítása
- fenntarthatóság, környezettudatosság

Ez utóbbiról összeségében a következőket fogalmazza meg az Alaptanterv: „A felnövekvő nemzedéknek ismernie és becsülnie kell az életformák gazdag változatosságát a természetben és a kultúrában. Meg kell tanulnia, hogy az erőforrásokat tudatosan, takarékosan és felelősségteljesen, megújulási képességükre tekintettel használja. Cél, hogy a természet és a környezet ismeretén és szeretetén alapuló környezetkímélő, értékvédő, a fenntarthatóság

mellett elkötelezett magatartás váljék meghatározóvá a tanulók számára. Az intézménynek fel kell készítenie őket a környezettel kapcsolatos állampolgári köteleességek és jogok gyakorlására. Törekedni kell arra, hogy a tanulók megismerjék azokat a gazdasági és társadalmi folyamatokat, amelyek változásokat, válságokat idézhetnek elő, továbbá kapcsolódjanak be közvetlen és tágabb környezetük értékeinek, sokszínűségének megőrzésébe, gyarapításába.”[10]

A Nemzeti alaptantervben deklarált kulcskompetenciák:

- anyanyelvi kommunikáció
- idegen nyelvi kommunikáció
- matematikai kompetencia
- művészetek
- informatika
- testnevelés és sport
- természettudományos és technikai kompetencia
- digitális kompetencia
- szociális és állampolgári kompetencia
- kezdeményezőképeség és vállalkozói kompetencia
- esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőképesség
- hatékony, önálló tanulás

A társadalmi felelősségvállalás a természettudományos kompetenciát körül író részben is fellelhető. A természettudományos kompetencia „segít abban, hogy megismerjük, illetve megértsük természetes és mesterséges környezetünket, és ennek megfelelően irányítsuk cselekedeteinket. A technikai kompetencia ennek a tudásnak az alkotó alkalmazása az emberi vágyak és szükségletek kielégítése érdekében. A természettudományos és technikai kompetencia magában foglalja a fenntarthatóság, azaz a természettel hosszú távon is összhangban álló társadalom feltételeinek ismeretét, és az annak formálásáért viselt egyéni és közösségi felelősség elfogadását.”[10]

4.3. A társadalmi felelősségvállalás és a fenntarthatóság megjelenése az egyes tantárgyakban

Feltétlenül szólni kell a NAT műveltségi területeiről, a tantárgyak közműveltségi tartalmairól. Tulajdonképpen itt fogalmazódnak meg elsődlegesen a közvetítendő tudáselemek.

Az Ember és társadalom műveltségi terület legfontosabb általános fejlesztési feladatai többek között „a társadalmi, gazdasági problémák iránti érzékenység megteremtése” és a „környezetért és fenntarthatóságért érzett felelősség kialakítása.” [10]

Az egyes tantárgyak kapcsolódó közműveltségi tartalmi közül kiemelendők történelem tantárgy esetében, 5.-8. évfolyamon a globális problémák (urbanizáció, környezetszennyezés, terrorizmus, migráció, klímaváltozás, 9.-12. évfolyamon a tudományos-technikai forradalom, a jóléti állam, a globális problémák és a fenntarthatóság, a globális világ kihívásainak hatása hazánk fejlődésére.

9.-12. évfolyamon az etika tantárgyban is megjelennek az ökológiai válság, a más élőlények iránti köteleesség és a környezettudatos életmód témakörök, míg a társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretek tantárgy releváns elemei a helyi társadalom, civil társadalom, önkéntesség, a hátrányos társadalmi helyzetek, társadalmi felelősségvállalás és szolidaritás, valamint a fogyasztói társadalom és a jóléti állam témakörök.

Az Ember és természet műveltségi terület esetében nagyon fontos megállapítása az Alaptantervnek, hogy „Az egészség tudatos megőrzése, a természeti, a technikai és az épített környezet felelős és fenntartható alakítása a természettudományos és műszaki kutatások és azok eredményeinek alkalmazása nélkül elképzelhetetlen. A globális problémák

megoldásának fontos feltétele az állampolgárok természettudományos műveltségen alapuló, kritikus és konstruktív magatartása. A gazdaság, a versenyképesség számára létfontosságú a kellő számú és felkészültségű műszaki szakember.”[10]

Ezzel összefüggésben különböző szintek (dimenziók) határozhatók meg, amelyekben markánsan megjelenik a felelősségvállalás :

- egyén (egyéni élethelyzet, személyes környezet; egyéni feladat és felelősség),
- család (az egyén legszűkebb társas környezete, a háztartás szintje; közös szabályok, szoros együttműködés és felelősség),
- helyi közösség (a lakókörnyezet, a település és régió környezete; együttműködés és kollektív felelősség),
- társadalom (az ország, a nemzet szintje; egységes szabályozás és felelősség),
- globális (a Föld globális rendszerei, a nemzetek közössége; nemzetközi együttműködések, egyezmények, világszervezetek).

Magáról a felelősségvállalásról ezt olvashatjuk: „A természettudományi nevelés a tanulókat aktív szerepvállalásra, a fenntarthatóságot támogató, önmagáért és a közösségért felelős életmód kialakítására készíti.” [10]

A műveltségi terület fejlesztési feladatai között önálló terület a Környezet és fenntarthatóság. Ennek feladatai 1.-6. évfolyamokon a környezettudatos magatartás kialakítása, a fenntarthatóságot segítő életvitel megismerése, gyakorlása a mindennapokban, az anyag- és energiatakarékos szemlélet, életmód megalapozása (közlekedés, fűtés, csomagolás, étkezés, szelektív hulladékgyűjtés, újrahasznosítás), az egészséges környezetet fenntartó és az azt szennyező emberi tevékenységek felismerése, a helyi természet- és környezetvédelmi problémák felismerése, a természeti értékek megőrzéséért, a táj értékeinek védelméért, megóvásáért érzett felelősségvállalás megalapozása. 7-12. évfolyamokon az ember természeti folyamatokban játszott szerepének kritikus vizsgálata, a fogyasztási szokásokkal kapcsolatos ésszerű és felelős szemlélet erősítésével törekvés a tudatos állampolgárrá nevelésre, valamint az egészség- és környezettudatos magatartás kialakítása a hétköznapi élet minden területén.

Az egyes tantárgyak kapcsolódó közműveltségi tartalmai közül kiemelendő biológiából 7.-8. évfolyamon a tudatos fogyasztói szokások megalapozása, a fenntarthatóság fogalma, az egyéni és közösségi cselekvés lehetőségei a fenntarthatóság érdekében. 9.-12. évfolyamon az emberi tevékenység környezeti hatásai (ökológiai lábnyom), a környezeti kárt csökkentő módszerek, lehetőségek (tiltás, határértékek, szelektív adózás, megállapodások), a környezeti problémák helyi, regionális és globális összefüggései. Kémia tantárgy 9.-12. évfolyamán kerül előtérbe a tudományos ismeretek fejlődésének szükségessége és a tudós felelőssége.

A Földünk és környezetünk terület „tartalmainak elsajátítása során fejlődik a diákok földrajzi szemlélete, környezeti tudatossága, helyi, regionális és globális szemlélete. A globális társadalmi-gazdasági folyamatok környezeti összefüggéseinek bemutatása lehetővé teszi, hogy a tanulók megismerjék az emberiség egész bolygónkra kiterjedő természetátalakító tevékenységét, valamint az ebből fakadó természeti, társadalmi és ökológiai problémákat. Így szembesülnek azokkal az új kihívásokkal, amelyek gondolkodásunk középpontjába a fenntarthatóság kérdését, globális egymásrautaltságunk és felelőségünk felismerését állítják.”

Egy mondatba sűrítve, „elősegíti a felelős és tudatos környezeti magatartás kialakulását”. [10]

A kiemelésre érdemes, fontosabb tevékenységek 5-6. évfolyamon „A környezet állapotáért és védelméért mindannyiunk személyes felelőségének belátása”, 7-8. évfolyamon „Azon igény kialakítása és fejlesztése a tanulóknál, hogy környezettudatos döntések meghozatalára képes állampolgárrá váljanak.”, 9-12. évfolyamon „a környezeti változások értékelése, a felelős döntéshozatal képességének megalapozása. Egyszerű előrejelzések, tendenciák megfogalmazása a változások ismeretében, a köznapi életben előforduló prognózisok értelmezése. Az eltérő gazdasági feltételekből és fejlettségből adódó társadalmi problémák iránti érzékenység, aktív részvétel a megoldásukban. A regionális társadalmi, gazdasági,

környezeti együttműködések szükségességének alátámasztása.”, illetve „Azon igény kialakítása és fejlesztése a tanulóban, hogy környezettudatos, valamint aktív és felelős döntések meghozatalára képes állampolgárrá váljanak.” [10]

A földrajz tantárgy releváns közműveltségi tartalmai az alábbiak:

- 5.-8. évfolyam:
  - A gazdaság természeti feltételei, a természeti erőforrások hasznosításának változása.
  - Globális problémák: Az életminőség különbségeinek példái, urbanizálódás, környezeti és gazdasági problémák. A helyi környezetkárosítások következményei.
  - Fenntarthatóság: Fogyasztási szokások változása; környezettudatosság, energiatakarékosság, hulladékkeletkezés, szelektív hulladékgyűjtés, biotermékek; személyes és közösségi cselekvési lehetőségek; tudatos vásárlói magatartás.
- 9.-12. évfolyam:
  - Gazdálkodás a természeti és a társadalmi erőforrásokkal.
  - Fontosabb nemzetközi gazdasági-társadalmi, környezeti és segélyszervezetek, intézmények pénzügyi szervezetek szerepe.
  - Globális problémák: A Föld globális társadalmi-gazdasági problémái, azok okai, következményei és megoldási lehetőségei. A globalizáció társadalmi, kulturális hatásai.
  - Fenntarthatóság: A társadalmi-gazdasági és a környezeti szempontok kölcsönös érvényesíthetősége a gazdálkodásban. A gazdasági növekedés következményei; tudatos fogyasztói és vásárlói magatartás; fenntartható erőforrás-hasznosítás. A felhasználás károsító hatásainak mérséklési lehetőségei. Környezet- és természetvédelmi feladatok, környezetgazdálkodás; védett természeti és kulturális értékek (világörökségek) példái. Felelős környezeti magatartás, az egyén társadalmi szerepvállalása. Helyi szerveződések, regionális és nemzetközi összefogás a fenntarthatóság eléréséért: egyezmények, irányelvek, nemzetközi szervezetek.

Mindenképpen említést érdemel az Életvitel- és gyakorlat műveltségi terület, mely erősíti a tanulók elkötelezettségét az egészség- és környezettudatos életvitel iránt. A terület fejlesztési feladatai között szerepel 5.-8. évfolyamon a saját felelősség belátása és érvényesítése a közvetlen környezet alakításában, a társak segítése a közös és csoportos tevékenységekben. 9.-12. évfolyamon megjelenik a fenntarthatóság értékének és érdekének elfogadása, tudatos és cselekvő részvétel az emberi környezet állapotának megőrzésében, javításában és a fogyasztói szokásokban megnyilvánuló önmérséklet, egészség- és környezettudatosság hangsúlyozása.

A civilszervezetek céljai, lehetőségei, jelentőségük, néhány ismertebb nemzeti és nemzetközi civilszervezet tevékenysége, illetve a tágabb közösségért (iskola, helyi közösség, település) végzett önkéntes munka lehetőségei és jelentősége; közösségi szolgálat, mint releváns közműveltségi tartalmak jelennek meg a 9.-12. évfolyamon. [10]

4.4. Konceptió a globális felelősségvállalásra nevelésről a formális és nem-formális oktatásban

2015-ben a New York-i Fenntartható Fejlődési Csúcson fogadták el az új globális fenntartható fejlődési keretrendszert (The 2030 Agenda for Sustainable Development), amely a szegénység felszámolását és ezzel összekötve, a fenntarthatóság környezeti, társadalmi és gazdasági dimenzióit, a fenntartható jövő felépítését tűzte ki célul, 2030-ig. Ezek az ún. fenntartható fejlődési célok (FFC), melyekhez többek között a környezeti fenntarthatóság, az emberi jólét, a méltányosság és a globális felelősségvállalás értékek társíthatók.

Részlet „A globális felelősségvállalásra nevelésről a formális és nem-formális oktatásban Magyarországon” című koncepcióról szóló, 1784/2016. (XII.16.) Kormány határozatból:

„A Kormány,

....

3.felhívja az emberi erőforrások miniszterét, hogy tegye meg a szükséges intézkedéseket a globális felelősségre nevelés egységes értelmezése és alkalmazása érdekében, valamint tegye lehetővé a fenntarthatóságra nevelés terén kialakult jó gyakorlatok tapasztalatainak hasznosítását;

....

4.felhívja a külgazdasági és külügyminisztert, valamint az emberi erőforrások miniszterét, hogy vegyenek részt a nemzetközi fejlesztési együttműködés és nemzetközi humanitárius tudatosság növelése érdekében a globális felelősségvállalásra nevelés népszerűsítésében...” [11]

A dokumentum (Koncepció) a jogszabályi háttér mellett, ismerteti a globális felelősségvállalásra nevelés alapértékeit, módszertani sajátosságait, kifejti annak célját, mely szerint az „újragondolt” globális nevelés kerüljön bevezetésre a formális- és nem formális oktatásba, ami „elsősorban azt jelenti, hogy szemléletváltásra van szükség, hogy az új generációk ne csupán ismereteket szerezzenek a globális világ eseményeiről, hanem a globális felelősségvállalással, mint megszerzett képességgel részt vállaljanak maguk is a közvetlen és tágabb környezetük alakításában.” [11]

Fontos tudni mindezek mellett, hogy a globális felelősségvállalásra nevelés kapcsolódik a társadalmi felelősségvállaláshoz az iskolai közösségi szolgálat (aminek teljesítése az érettségi vizsgára történő jelentkezés alapfeltétele) révén is.

A Koncepció megvalósításának egyik várható hatása, hogy „több vállalat fog tudatosabb CSR stratégiát kidolgozni és alkalmazni és így részt venni a helyi és globális társadalmi, gazdasági és környezeti problémák orvoslásában.” [11]

A jövő szempontjából biztató és nagyon fontos azon megállapítása a dokumentumnak, mely szerint „A globális felelősségvállalásra nevelés tartalmi és módszerei gyakorlatilag minden műveltségterületen megjelennek, ezért szinte minden tantárgyba beágyazhatóak. A globális felelősségvállalásra nevelésnek helye van mind a tanórai, mind a tanórán kívüli keretek között.” [11]

5. Összefoglaló

Amint látható, a fenntarthatóságra nevelés mellett a globális felelősségvállalásra nevelés is hangsúlyosan, műveltségi területektől és tantárgyaktól független módon szerepel a Nemzeti alaptantervben. Tény, hogy a NAT jelen pillanatban is formálódik, annak a következő tanéveket meghatározó tartalma ma még nem ismert pontosan. Meggyőződésünk azonban, amit a tanulmányban bemutatott legújabb kormányhatározat is alátámaszt, hogy a fenntarthatóság és benne a társadalmi felelősségvállalás nemes ügye továbbra is meghatározó tartalmi elem és fejlesztendő terület marad, amelyek nem esnek áldozatául az óraszámokért, tananyag csökkentésért folytatott harcoknak. Ebben a jogalkotó felelőssége vitán felül áll, és valahol itt kezdődik a társadalmi felelősségvállalás is.

Irodalomjegyzék

- [1] UNESCO: Oktatás a fenntartható fejlődés szolgálatában. Forrásgyűjtemény. Tanulási és tanítási eszköztár 4. (OFI fordítás 2014) 2012. pp. 38.
- [2] Bulla, M.: Feladatok a XXI. századra. Az ENSZ Környezet és Fejlődés Világkonferencia dokumentumai. Föld Napja Alapítvány, Budapest. 1993.
- [3] Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács: Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia. 2013. pp.20.
- [4] Ransburg, B.: A fenntartható fejlődés vállalati integrációja a kommunikáció tükrében. A hazai nagyvállalati gyakorlat vizsgálata. Doktori értekezés. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem. pp. 20-27. Letöltve 2017. május 22-én a BME repozitórium weboldaláról: <https://repozitorium.omikk.bme.hu/handle/10890/1029>
- [5] Kiss, A. (2009): A társadalmi felelősségvállalás elmélete és gyakorlata, hazai példák bemutatva. Szakdolgozat, Budapesti Gazdasági Főiskola. 2009. pp. 7. Letöltve a BGF Külkereskedelmi Kar Elektronikus Könyvtár weboldaláról 2017. május 22-én: http://elib.kkf.hu/edip/D_14814.pdf
- [6] Tóth G.: A Valóban Felelős Vállalat. KÖVET, Budapest. 2007. pp.20. Letöltve az Ötlethíd weboldaláról 2017. május 22-én: <http://www.otlethid.hu/doc/VFV.pdf>
- [7] Angyal, Á.: A vállalatok társadalmi felelőssége. Versenyképesség kutatások műhelytanulmány-sorozat. 51. műhelytanulmány. 2008. pp. 7-18. Letöltve a Budapesti Corvinus Egyetem Vállalatgazdaságtan Intézet Archívum weboldaláról 2017. május 22-én: http://edok.lib.uni-corvinus.hu/327/1/51_Angyal_%C3%81d%C3%A1m_CRS.pdf
- [8] Szabó-Benedek, A.: A CSR-gyakorlat vizsgálata a vállalatvezetői értékek és attitűdök tükrében. Doktori értekezés. Szent István Egyetem, Gödöllő. 2014. pp. 20-27. Letöltve a Szent István Egyetem Archívum weboldaláról 2017. május 22-én: www.szie.hu/file/tti/archivum/Benedek_Andrea_ertekezes.pdf
- [9] Kecskeméti Főiskola: Társadalmi felelősségvállalás koncepció. 2016. Letöltve a Kecskeméti Főiskola weboldaláról 2017. május 22-én: <http://tfk.kefo.hu/images/T%C3%A1rsadalmi%20felel%C5%91ss%C3%A9gv%C3%A1llal%C3%A1s%20koncepci%C3%B3.pdf>
- [10] Magyarország Kormánya: Nemzeti Alaptanterv (NAT). Magyar Közlöny 66.szám. 2012. június. pp. 10635-10847.
- [11] Magyarország Kormánya: A globális felelősségvállalásra nevelésről a formális és nem-formális oktatásban Magyarországon” című koncepcióról szóló, 1784/2016. (XII.16.) Kormány határozat. Magyar Közlöny 205. sz. 2016. december. pp. 82583.

Lektorálta: Dr. Mika János DSc, egyetemi tanár, tanszékvezető, Eszterházy Károly Egyetem